

نقش کمیته‌های اخلاق در کاهش تخلفات پژوهشی

دبیر کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با اشاره به نقش آموزش در پیشگیری از ارتکاب تخلفات پژوهشی عمدی، گفت:

دبیر کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با اشاره به نقش آموزش در پیشگیری از ارتکاب تخلفات پژوهشی عمدی، گفت: اگر پژوهشگر بداند مسئولیت یک مقاله پژوهشی انتشار یافته تا ابد با نویسندگان آن همراه است و یک خطای پژوهشی می‌تواند نتیجه سال‌ها شهرت علمی یک محقق را تحت تاثیر قرار دهد، برای جلوگیری از رخداد یک تخلف پژوهشی مراقبت بیشتری خواهد کرد.

دکتر رضا وفایی در گفت‌وگو با ایسنا، با اشاره به این که موضوع تخلف پژوهشی مخصوص قشر خاصی نیست و تمامی کسانی که با مقوله پژوهش مرتبط هستند، می‌توانند در معرض انجام یک تخلف پژوهشی باشند؛ گفت: دانشجویان به دلیل تجربه کمتر و اطلاعات کمتر در خصوص انتشار نتایج تحقیق، بیشتر در معرض انجام تخلف در انتشار آثار پژوهشی هستند.

وی با اشاره به این که پایه علم بشر تجربه و تحقیق است و انسان‌ها با آزمودن پدیده‌های مختلف و جمع‌آوری نتایج آن به «دانش» رسیده‌اند، گفت: برای اینکه نتایج حاصل از تجربه، قابل‌تعمیم و تکرار پذیر باشد، باید از اصولی تبعیت کند تا از خطاها و نقص‌ها در امان بماند. اینجاست که ضرورت رعایت اصول تحقیق و متدولوژی تحقیق نمایان می‌شود.

دبیر کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی اخلاق در پژوهش را یکی از بخش‌های مهم پژوهش دانست و گفت: اخلاق در پژوهش بر تمامی جنبه‌های تحقیق احاطه دارد و در تمامی مراحل یک تحقیق از انتخاب ایده تا انتشار نتایج باید مورد دقت قرار گیرد.

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، با اشاره به جنبه‌های مختلف اخلاق در پژوهش اظهار کرد: با افزایش کمی و کیفی تولیدات علمی جنبه‌های جدیدی از اصول اخلاق در پژوهش به وجود آمد. یک زمانی صرفاً موضوع اخلاق در پژوهش‌ها، در تحقیقات با آزمودنی‌های انسانی مورد توجه بود اما وقتی تحقیقات روی آزمودنی‌هایی همچون پژوهش‌ها به روی حیوانات، تحقیق روی سلول‌های بنیادی، گامت و اسپرم و همچنین تحقیق با آزمودنی‌های آسیب‌پذیر مانند کودکان، بیماران اعصاب و روان، زنان باردار و... به وجود آمد؛ ناگزیر اصول اخلاق در پژوهش در این زمینه‌ها نیز تدوین شد. اخلاق در پژوهش تمام جنبه‌های یک تحقیق را در بر می‌گیرد، مثلاً قوانین اخلاق حافظ سلامتی و حقوق آزمودن‌گر و مجری تحقیق نیز هست. حتی مسائل زیست‌محیطی نیز در آیین‌نامه‌های اخلاقی مدنظر قرار می‌گیرند.

وی ادامه داد: تمامی این موارد به صورت راهنماهای اخلاق در پژوهش در دسترس پژوهشگران است و هر پژوهشگری موظف است قبل از انجام هر تحقیقی از اصول اخلاق در پژوهش مرتبط با آن تحقیق آگاه باشد و عدم آگاهی از این اصول رافع مسئولیت محقق و تیم تحقیق نیست. در خصوص تحقیقات دانشجویی یک دانشجو باید علاوه بر مطالعه راهنماهای اخلاق در پژوهش، از تجربه یک استاد به عنوان راهنما بهره‌جوید؛ که اگر این دو شرط مراعات شود احتمال خطای پژوهشی بسیار کاهش خواهد یافت.

معاون مدیر پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، خطاهای پژوهشی را به تخلفات عمدی و تخلفات سهوی تقسیم کرد و با بیان دلایل بروز تخلفات عمدی گفت: در تخلفات عمدی محقق معمولاً با آگاهی از اینکه یک موضوعی تخلف است، مرتکب آن می‌شود. البته تخلفات عمدی نیز دلایل خاص خود را دارند که به عنوان مثال می‌توان از مواردی مانند استرس فارغ‌التحصیلی و فشار فرصت‌زمانی کمی که محقق دارد یا قرار گرفتن در یک فضای رقابتی برای دستیابی به تولیدات علمی بیشتر که در حد ظرفیت فرد نیست اشاره کرد، که البته هیچ‌کدام از این دلایل موجه نیست و تمامی آن‌ها قابل‌پیشگیری هستند.

وی با بیان این که اساس تخلفات پژوهشی سهوی، عدم آگاهی افراد از مبانی اخلاق در پژوهش است، بیان کرد: تخلفات پژوهشی سهوی در دانشجویان به دلیل تجربه کمتر، ممکن است، بیشتر اتفاق بیفتند. به همین دلیل پژوهشگر لازم است قبل از انجام هر تحقیقی درباره مسائلی مانند روش تحقیق، پژوهش‌های پیشین، امکان‌پذیری موضوع و...

اطلاعات کافی داشته باشد و نیاز دارد تا به جنبه های تخصصی اخلاق در پژوهش مرتبط با موضوع تحقیق نیز اشراف علمی کسب کند. البته همان طور که پیشتر هم بیان شد کسب این دانش با همراهی استاد راهنما کامل تر و هم راحت تر صورت خواهد پذیرفت. زیرا یک محقق باتجربه در کسوت استاد راهنما به واسطه دانش و تجربه ای که دارد خطاهای پژوهشی را پیشبینی و پیشگیری خواهد کرد.

دبیر کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، افزود: در این که آموزش تاثیر بسزایی در پیشگیری از تخلفات پژوهشی خصوصاً تخلفات سهوی دارد شکی نیست ولی نکته ای که وجود دارد این است که از روش ها و مطالب آموزشی موثر در این زمینه استفاده شود.

وفایی به اهمیت جامع بودن آموزش اخلاق در پژوهش اشاره کرد و گفت: این آموزش باید هم به مصداق های خطاهای پژوهشی بپردازد، هم روش های پیشگیری را دربرگیرد و هم پیامدهای ناشی از یک تخلف پژوهشی را برای محققین بازگو کند.

وی با عنوان این موضوع که آموزش در زمینه پیامدهای ناشی از خطای پژوهشی، می تواند حتی در ارتکاب تخلفات پژوهشی عمده نیز نقش پیشگیرانه داشته باشد، گفت: اگر پژوهشگر بداند مسئولیت یک مقاله پژوهشی انتشار یافته تا ابد با نویسندگان آن همراه است و یک خطای پژوهشی می تواند نتیجه سال ها شهرت علمی یک محقق را تحت تاثیر قرار دهد، برای جلوگیری از رخداد یک تخلف پژوهشی مراقبت بیشتری خواهد کرد.

دبیر کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی به اقدامات صورت گرفته در خصوص آموزش اخلاق پژوهش به دانشجویان اشاره کرد و گفت: در حال حاضر کارگاه های آموزشی که توسط معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه ها برای دانشجویان برگزار می شود، می تواند نیازهای علمی دانشجویان را برطرف کند. همچنین موضوع اخلاق در پژوهش در مقاطع دکتری و تخصص نیز به عنوان واحد آموزشی ارائه می شود.

وی افزود: اما آن چه از اهمیت بیشتری برخوردار است این است که هر محقق قبل از انجام تحقیق باید صلاحیت علمی و آگاهی کامل از قوانین اخلاق در پژوهش مختص و مرتبط با عنوان تحقیقش را داشته باشد و این آگاهی عاملی موثر در پیشگیری از تخلفات سهوی پژوهشی خواهد بود.

وفایی با اشاره به وظایف کمیته اخلاق در پژوهش گفت: کمیته های اخلاق در پژوهش در دانشگاه های سراسر کشور و ذیل معاونت تحقیقات و فناوری فعالیت دارند. کلیه طرح های پژوهشی دانشگاه قبل از اجرا باید مصوبه و کد اخلاق مربوطه را از کمیته اخلاق اخذ کنند. اولین وظیفه کمیته اخلاق در پژوهش، صدور مجوز تحقیقات برای فعالیت های پژوهشی پژوهشگران دانشگاه است. همچنین کمیته های اخلاق، بر حسن اجرای مصوبات اخلاق در دانشگاه و مراکز تابعه نظارت می کنند و سومین وظیفه آن ها سیاستگذاری و برنامه ریزی و اجرای محتوای آموزشی به منظور ارتقاء سطح آگاهی پژوهشگران نسبت به مقوله اخلاق در پژوهش است.

او ادامه داد: اهم فعالیت های آموزشی دبیرخانه کمیته اخلاق، چاپ کتب و راهنماهای اخلاق در پژوهش، برگزاری کارگاه های آموزشی حضوری و آنلاین، انتشار دستورالعمل های اخلاق در پژوهش در سایت دانشگاه که در دسترس کلیه پژوهشگران قرار دارد و ارائه خدمات مشاوره حضوری و برخط است که موجب می شود رسالت معاونت تحقیقات و فناوری که پاسخگویی به تمام نیازهای پژوهشگران در زمینه اخلاق در پژوهش است، به نحو احسن برآورده شود.

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی در انتها به اقدامات کمیته اخلاق این دانشگاه اشاره کرد و گفت: کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی به عنوان دانشگاه پیشرو، دو کارگروه با عناوین کارگروه بررسی تخلفات پژوهشی و کارگروه صیانت از اخلاق در انتشار آثار پژوهشی دارد. کارگروه بررسی تخلفات پژوهشی به بررسی و اخذ تصمیم در خصوص تخلفاتی که توسط پژوهشگران انجام شده است، می پردازد. همچنین کارگروه صیانت از اخلاق در انتشار آثار پژوهشی، نقش پیشگیرانه و آموزشی در زمینه بروز خطاهای اخلاق در پژوهش دارد و اقدام موثری برای حفاظت از تولیدات علمی دانشگاه است.